

Elhunyt Lakatos Menyhért

Néhány éve, amikor éppen *Orsós* Jakab halál hírének kopogták szerte a sürgönygépek – hogy irodalmi jelentőségét érzékeltessem – azt találtam írni a róla szóló nekrológban, hogy személye az volt a magyarországi beás cigányoknak, mint *Farkas* Kálmán a romungróknak és *Lakatos* Menyhért a lováriaknak. Azóta már Kálmán bácsi is idehagyott minket, s most a harmadik oszlop, *Menyus* bácsi is kidőlt. Persze tarozom azzal az igazságnak, hogy akkor írt példázatom bizony sánta volt. *Lakatos* Menyhért az egész hazai cigány irodalom vezéralakja volt... Nyolcvankettedik évében, augusztus 21-ére virradóan érte a halál.

Íróként és költőként különösen büszke volt nemcsak arra, hogy születésnapja (1926. április 11-én született Vésztőn) egybe esik a Költészet Napjával, *József* Attila és *Márai* Sándor születésnapjával. Arra is rendkívül büszke volt, hogy – a közreműködésével – éppen a 66. születésnapján alakult meg Pécssett, a világ első roma gimnáziumának megteremtésére szövetkező Gandhi Alapítvány. Majd arra is, hogy – így hozta a sors – a 69. születésnapján alakult meg az első Országos Cigány Kisebbségi Önkormányzat. Gyakran emlegette, ennél szebb ajándékot soha sem remélt.

Írásaiból (főleg a „Füstös képek” című nagyregényéből) tudjuk, a véletlen, magát balszerencsének álcázva szegődött melléje. Annak köszönheti kivételes esélyhez jutását, s a cigányokra szabott életmódból való kitorését, hogy egy nem egészen szabályos hajtóvadász során a nagy tekintélyű és magas állású alkalmi vadász kiluggatta a bőrét. Az áhított vad helyett, őt kapta puszkavégre. Szorult helyzetéből aztán akként menekült ki, hogy a feljelentést elkerülendő, magára vállalta a kárvallott cigány kisfiú (a majdani *Menyus* bácsi) kitaníttatását. Tartotta is a szavát. A gimnáziumi tanulmányoknak csak a világháborút megelőző zajos – és oktan túlbugzó – helyi fajvédők vetettek egy időre véget. A háború után azonban elszántan folytatta a tanulást. Az érettségi után a műszaki pálya vonzotta magához. 1954-ben a nagykőrösi népi kollégium általános mérnöki szakán végzett, majd a szeghalmi járási tanács igazgatási osztályvezetője lett. 1955-62-ben Szarvason és Nagykőrösön üzemmérnöként dolgozott, 1964-től pedig annak a Cigány Téglagyárnak lett az igazgatója, amelynek megteremtéséről, működéséről, s sunyi és embertelen felszámolásáról az „Akik élni akartak” című regénye szól.

1966-ban kezdett publikálni a békési lapokban. A cigánysággal összefüggő társadalmi kérdésekről elmélkedett, eseményekről tudósított. 1969-től a Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai kutatócsoportjának ciganológiai munkatársa lett. Ott vég-

zett kutatói-konzulensi munkássága ismertté tette a nemzetközi tudományos életben. Olyan tekintélyt kölcsönzött neki, hogy a Cigány Világszövetség elnökhelyettesévé választották. 1973-tól vált szabadfoglalkozású íróvá, szépiróvá. (Amíg egy nemzetközi cigánykonferencián tartózkodott külföldön, lánya – a tudta nélkül – beküldte egy elbeszélését elbírálásra. Olyan toronymagasan nyerte meg az országos pályázatot, hogy munkáiért tüstént versenyezni kezdtek a különböző szerkesztőségek. „Alig győztem!” – panaszkodott később, bár panasz, az igazat megvallva, inkább erős büszkeségnek hatott.)

1988-ban a több évtizedes kényszerszünet után újjászervezett Magyarországi Cigányok Kulturális Szövetsége elnökévé választották, de azon túl is – míg ereje engedte – számos magyarországi cigány társadalmi és kulturális szervezetben tevékenykedett. Írásait rendszeresen közölte a *Valóság*, a *Romano* Nyeveipe, a *Cigány Kritika*, a *Rom Som*, de megjelentek az *Élet és Irodalomban*, a *Faluban*, *Új Tükörben* is. Más folyóiratoknál is ünnepelt szerzőnek számított. 1977. márciusában az Állami Déryné Színház mutatta be az „Akik élni akarnak” című két részes színművét. Írásainak népszerűségét jól jellemzi, hogy néhány művét a nagy érdeklődésre tekintettel többször is kiadták. (A *Füstös képek* már a negyedik hazai kiadásánál jár, de idegen nyelvekre is átültették. Saját maga számolta meg: tavaly év végéig összesen tizenhat nyelven adták ki a műveit.)

A magyar irodalomba üstökösként berobbant *A Bari* Károly mellett – majd helyett is – ő volt az egyes számú cigány irodalmárunk. Ízesen, fordulatosan és rendkívül színesen írt. Máig a legolvasottabb roma szerző. Nagy sikert aratott forgatókönyvíróként is. Az ő tollából kerekedett a ma már legenda „Átok és szerelem” című tévéfilm. Mint annyi fiatal pályatársa, később maga is a hiányzó roma mítosz megteremtői körébe állt. Mesékkal próbálta felidézni a sosem volt, de mégis lehetett cigány világot. Az „Angárka és Busladarfi” (1978.); „A hét szakállas farkas” (1979.); valamint a sorozatnak szánt, de a kiadói akaratból az első kötet után megszakasztott „A hosszú éjszakák meséi” voltak ezek közül a legjelentősebb kísérletek. Utóbbiból csak „A paramisák ivadéka” meseregény készülhetett el, noha az 1979-es első kiadás után 1995-ben újra ki kellett adni, mert elfogyott és mégis egyre keresték.

Verseivel már csak élete alkonyán jelentkezett – igaz néhány nagyon jó költeménye már korábban helyet kapott a folyóiratokban, ám azok rendre feledésbe mentek. Először a „Fekete korall 2.” (1998.) című versválogatásban jelent meg csokorra való verse, ami ráébresztette az olvasókat, hogy költőként is számolni kell vele. Kisebbségi alkotásaiból – novellái-

ból és elbeszéléseiből – az „Írószemmel 1974.” (1975.), a „Nomád katona” (1980.), az „Egyszer karolj át egy fát!” (1986.) és „Az idő szekerén” (1998.) antológiák szemezgettek. Életének utolsó két kötete „A titok” (1998.), elbeszéléseket és meséket, a „Tenyérből mond-tál jövődöt” (1999.) költeményeket tartalmazott.

Nemcsak a cigányság érezte magáénak, a többségi társadalom is nagyra tartotta. Munkásságáért 1976-ban Füst Milán-díjat, 1976-ban és 1993-ban József Attila-díjat kapott. A hazai cigányság kulturális életében és a magyar kultúra terén szerzett érdemeit 1986-ban a Munka Érdemrend Arany fokozatával, 1999-ben pedig a Magyar Köztársaság Babérkoszorújával ismerték el.

Halálával ugrásszerűen meg fog nőni tisztelői tábor. Távolról ugyanis mindig könnyebb volt tisztelni, mint közelről. Keményszavú, bátor, s indulatos kritikusa volt mindenféle politikai sandaságnak. Farkas Kálmán temetésén találkoztam vele utoljára. Nagyon keserűnek tűnt. Akkor már évek óta az volt. Azóta, hogy gyönyörű és megsüvegelendő naivitással meghívta a telkére magához a hazai cigány értelmiség legjelesebb személyiségeit, hogy bográcsai és boroskancsói mellett legalább egy minimális összefogás erejéig összebékítse őket. Valamiképp csillapítsa az egymásnak feszülő akaratokat, feloldja a körbesértések és kirekesztések keltette jeges hangulatot. Hitte, hogy tekintélyének latba vetésével elindíthat egy értelmes párbeszédet,

felfedeztetni a megkerülhetetlen egymásrautaltságot, a közös gyökereket. A látványos és szívének kedves összeborulás azonban elmaradt. Sokan nem el se mentek hozzá, hiába hívta őket. Akik ott voltak, azok is inkább csak előtte tisztelegtek, egymással továbbra sem keresték a kapcsolatokat. Ez a haláláig fáj neki. „Nincs más esély, mint az összefogás, különben végképp elveszünk” – emlegette többször is, konokreménységgel. Ott, Nyíregyházán már nagyon összetört volt. Nemcsak Farkas Kálmán, régi harcostársa elvesztése okán. Amíg tehette, s hívták, sorra látogatta a cigány fiatalok olvasótáborait, fontos volt neki a lelkeikért folyó küzdelem. Utolsó éveiben azonban – ezt is megélte – csakis a rosszabbnál jobb roma művészek álltak a fiatalok és a roma önkormányzatok kultúraszervezői érdeklődésének homlokterében.

Remélhetően most lelki-furdalással, de kötelességszerűen újra megkapja – ő és a még köztünk levő, de méltatlanul jóval kevésbé elismert *Choli Daróczi* József is – a saját népétől a küldetéses embereknek kijáró, megérdemelt s kötelező tiszteletet. Ha így lesz: Lakatos Menyhért újra élni és hatni kezd közöttünk. Ha nem: egyike lesz ő is a lexikonokba börtönzött szellemalakoknak, akik ugyan szép példákat adtak, mégis kénytelenek méltóbb utókorra, érdemesebb, értelmesebb utódokra, szellemi feltámadásra várni. Tegyük róla, nehogy így legyen!

Hegedűs Sándor

Idén tizenöt éves a Roma Magazin

A Magyar Televízió cigány kisebbségi magazinjának szerkesztője és a roma gyakornoki program egyik megvalósítója, *Joka Daróczi* János augusztus 20-án alkalmából magas rangú állami kitüntetést kapott *Lampérth* Mónika szociális és munkaügyi minisztertől. Az MTV egyedülálló roma-programjának tavalyi végzősei ma már a köztelevízió különböző műsorainak munkatársai.

Daróczi János a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztjét vette át augusztus 15-én, szerdán a szociális és munkaügyi minisztertől a roma kisebbség helyzetének javítása, társadalmi kirekesztettségük valóságáig bemutatása, a diplomás roma fiatalok elektronikus médiában történő megjelenése érdekében kifejtett tevékenysége elismeréséül.

A most állami kitüntetéssel is elismert újságíró 2005-ben hozta létre *Klein* Judit kisebbségi szerkesztőségvezetővel közösen a Roma Produkciós Iroda Alapítványt (RPIA), amely feladatául tűzte ki a cigány származású újságírók létszámának növelését a magyar médiában. Az első ösztöndíjas programban végzetek ma már a Magyar Televízió *Kultúr-*

ház, Ablak, Képfény és *Szempont* szerkesztőségeiben dolgoznak, a 2007-ben kezdő öt cigány fiatal pedig télen fejezi be televíziós gyakornoki évét a Szabadság téren.

(A *Barátság* 2007/2. számában mutatta be az MTV programját és vezetőjét, *Joka Daróczi* Jánost. – A szerk.)